

Лілія Овдійчук,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови
та методик викладання
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені акад. С. Дем'янчука
м. Рівне

Літературно-психологічний портрет Бертольда Брехта
(до проблеми вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної
літератури)

Анотація

У статті з'ясовано основні методи і прийоми вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної літератури, а також представлено авторську таблицю «Літературно-психологічний портрет Бертольда Брехта» та методику роботи за її матеріалами на уроці вивчення життєвого шляху митця.

Ключові слова. Біографія письменника, літературно-психологічний портрет, освіта, сфера діяльності, родовід, риси характеру, кредо, світ захоплень митця.

Литературно-психологический портрет Бертольда Брехта
(к проблеме изучения биографии писателя на уроках зарубежной
литературы)

Аннотация

В статье определены основные методы и приемы изучения биографии писателя на уроках зарубежной литературы, а также представлена авторская таблица «Литературно-психологический портрет Бертольда Брехта» и методика работы за ее материалами на уроке изучения жизненного пути художника.

Ключевые слова. Биография писателя, литературно-психологический портрет, образование, сфера деятельности, родословная, черты характера, кредо, мир увлечений художника слова.

Literary-psychological portrait of Bertolt Brecht
(to the problem of study of biography of writer on the lessons of foreign literature)

Annotation

In the article basic methods and receptions of study are found out biography of writer on the lessons of foreign literature, and also an author table is represented «literary-psychological portrait of Bertolt Brecht» and method of work with her on the lessons of study of artist biography.

Keywords. Biography of writer, literary-psychological portrait, education, sphere of activity, genealogy, character, credo traits, world of fascinations of artist.

Вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної літератури – це перша сходинка до розуміння творчості письменника, його ролі й значення в історії розвитку літературного процесу, культури, цивілізації. Життєвий шлях письменника розглядається на етапі підготовки до сприйняття художнього твору. Обсяг матеріалу, який подається на уроці, залежить від класу та програмових вимог. У старших класах вивчення біографії письменника має свої особливості, які зумовлені програмовими вимогами. Адже під час розгляду монографічної теми перший акцент ставимо на особистості митця. Причому не тільки обсяг матеріалу, а й характер його подачі буде іншим. У якому б ракурсі не розглядалися життєвий і творчий шлях письменника: біографічний нарис чи короткі відомості про письменника, — важливо, щоб пропонований матеріал був змістовним, цікавим, не переобтяженим датами, містив першоджерела і допоміг учням досягнути індивідуальність письменника, його характер, уподобання, життєве та творче кредо. Це збагачує старшокласників цікавою інформацією, а також формує естетичні уподобання та почуття, моральні якості.

Біографія митця містить багато непересічних подій, яскравих спогадів, захоплень, фактів, з яких складається життєва канва.

Програма із зарубіжної літератури пропонує вивчення життєвого і творчого шляху Бертольда Брехта в 11 класі. [3;96] Автори програми роблять акцент на новаторстві Брехта-драматурга, на «епічному театрі», його теоретичних засадах і творчій практиці. Для текстуального опрацювання представлена п'єса «Життя Галілея».

Мета нашої статті – представити авторську таблицю «Літературно-психологічний портрет Бертольда Брехта» як один із засобів вивчення біографії письменника на уроці зарубіжної літератури, а також методiku роботи за її матеріалами.

Завдання, які ставимо перед собою:

- проаналізувати літературу з проблеми вивчення біографії письменника в школі;
- з'ясувати основні методи і прийоми вивчення життєпису письменника на уроках літератури;
- представити авторську таблицю «Літературно-психологічний портрет Бертольда Брехта» та методiku роботи за її матеріалами на уроці вивчення життєвого і творчого шляху митця.

Методологічною основою статті є праці науковців-методистів Л. Мірошніченко, Ю. Ковбасенка, Є.Пасічника, Н. Волошиної, І. Каплан про вивчення біографії письменника в школі, а також дослідження про життєвий та творчий шлях Бертольда Брехта М. Алексеєвої, Л. Копелева, І. Фрадкіна, О. Чиркова, Е. Шумахера, В.Якименка У статтях методичного характеру (Т. Альмова, В. Гладишев, А. Горбатенко, О. Каніболоцька, Г Логвін) акцент робиться на вивченні п'єси «Матінка Кураж та її діти».

Авторська таблиця «Літературно-психологічний портрет Бертольда Брехта» є спробою представити життя і творчість майстра слова на основі листів, щоденників, автобіографічних творів, спогадів, есе [4,7-9] так, щоб в учнів

склалося цілісне враження про вдачу, характер, світ захоплень, рівень освіченості, кредо, а також оточення, друзів, значення творчості письменника, його внесок у світовий літературний процес.

Бертольд Брехт

Місце і дата народження	Народився Ойген Бертольд Фрідріх Брехт 0.02.1898 р. у м. Аугсбург (Баварія, Німеччина). Помер 14 серпня 1956 року в Берліні.
Родовід	Батько - комерційний директор на паперовій фабриці (починав як торговий агент), типовий німецький буржуа. Мати – Софія Брецинг, за визначенням сина була «бунтівною протестанткою».
Оточення, друзі	Під час навчання в гімназії організував аугсбургський гурток «Шатія-братія», до якого входили юнаки і дівчата з буржуазних сімей (іноді Брехтові це замінювало сім'ю). З тих пір все життя товаришував з Каспаром Неєром (театральний художник, який допомагав Брехту створювати художні образи в театрі), Георгом Пфанцельтом, який для Брехта був «втіленням плебейської совісті» (з ним підтримував стосунки, допомагав матеріально).
Сім'я	Був одружений двічі. Перша дружина – співачка і актриса Маріанна Цоф. Їхня донька стала актрисою, під іменем Ханне Хіоб грала в п'єсах батька. З другою дружиною – віденською актрисою, незважаючи на напружені стосунки, які час від часу виникали через інші захоплення, Брехт прожив до кінця життя. Діти – син Стефан і донька Барбара.
Зовнішність	«Це був молодий двадцятичотирирічний чоловік, сухий, худорлявий, з блідим іронічним обличчям, колючими очима, з коротко постриженим темним волоссям, що стирчало навсідч...». «Якби не чернече обличчя і не зачесане на лоб волосся, то просто шофер, а в чомусь російський народний комісар» (за описом Г. Гросса). «Він здається нотою, видутою з дуже вузького кларнета. Замість піджака на ньому жилетка, правда з рукавами. Його горбоносе обличчя можна порівняти з Вольтером і з Рамзесом» (за спогадами С. Третьякова).
Вдача, характер	Натура дуже мінлива, неординарна і бунтівлива: нестримний вітаїзм поєднувався з фаталізмом, нігілізмом, анархізмом. У певні періоди вів богемне, пролетарське, спартанське, навіть аскетичне життя. Умів цінувати друзів і дружбу, притягував до себе людей, надихав їх на творчість. Риси характеру «публічного» Брехта – «зверхність, дошкульність, злобність». Як особа приватна Брехт

	<p>був щедрим, «світлим і гуманним», дотепним, люб'язним і балакучим.</p> <p>Бажав, аби на надгробку були викарбувані слова: «Тут спочиває Б. Б. Чистий. Діловитий. Злий».</p>
Освіта	<p>Початкову освіту здобув у народній школі францисканського чернечого ордену, потім вступив до Баварської королівської реальної гімназії – заклад гуманітарного профілю. Згодом навчався в Мюнхенському університеті Людвіга Максиміліана на філософському факультеті, паралельно був слухачем медичного факультету і одночасно відвідував театрознавчий семінар екстраординарного професора. Займався самоосвітою ще з гімназії: багато читав позапрограмової літератури, у тому числі й заборонених письменників..</p>
Сфера діяльності	<p>Німецький драматург, поет і прозаїк, кіносценарист, теоретик театрального мистецтва, творець епічного театру, розробник концепції новаторської драми й успішний апробувач її у власних п'єсах. Був санітаром у госпіталі під час першої світової війни. Працював драматургом і режисером у Мюнхенському Камерному театрі. Засновник (разом з дружиною) власної театральної трупи «Берлінський ансамбль». Згодом «Берлінський ансамбль» отримує статус державного театру.</p>
Кредо	<p>«Театр без контакту з публікою - абсурд». «Борися тим, що пишеш! Покажи, що ти борешся! Давай реалізм! Реальність на твоєму боці, то будь же й ти на її боці! Нехай говорить життя! ...»! «Культуру буде врятовано тоді, коли будуть врятовані люди».</p> <p>«Основне в епічному театрі, напевно, в тому, що він апелює не стільки до почуттів, скільки до розуму глядача, треба щоб глядач не співпереживав, а займав оцінювальну позицію».</p> <p>«Хто не наполягає на своєму праві, чинить аморально. Хто нехтує своїми правами, сприяє розбещенню правосуддя. Хто хама не ставить на місце, той заохочує хамство».</p>
Захоплення і обдарування	<p><i>Літературні уподобання:</i> високо цінував творчість Стріндберга, Г. Гауптмана. Виняткове значення у його мистецькому житті мала «Біблія». Захоплювався народною творчістю, любив слухати народні пісні, які в їхньому домі співала прислуга, відвідував вуличні балагани, захоплювався народним театром. Грав на гітарі, під власний супровід виконував пісні (свої і чужі). <i>Живопис.</i> Цінував китайський живопис за те, що художник «не нехтує фоном, він не прагне заповнити його цілком. Це своєрідне дзеркало, у якому відображаються реальні предмети – і воно як дзеркало. Все це пов'язане ... з прагненням не нав'язувати глядачеві своєї волі – його ілюзія залишається неповною». Не</p>

	менше, ніж ці картини, він любив сади, «де не все всуціль оброблено садівниками, де є простір і де незаймана природа співіснує з витвором людських рук». Значне враження на письменника справили картини Брейгеля, зокрема, «Падіння Ікара», «Долина річки з постаттю сіяча», «Вигнання міняйл із храму», «Божевільна Грета».
Творчість	Поетичні збірки: «Пісні під гітару» (тексти створював одночасно з музикою під супровід на гітарі), «Домашні проповіді» (складалася з різножанрових творів: балади, псалми, епіграми). Так звані «навчальні драми» як перші кроки до епічної драматургії: «Баденська навчальна драма», «Вища міра», «Той, що казав так, і той, що казав ні», «Виняток і правило», «Захід», «Мати», «Свята Іоланта скотобоєнь» (певною мірою). Парабола «Круглоголові і гостроголові». П'єси: «Ваал», «Барабани в ночі», «Рушниця Тереси Каррар», «Жах і злиденність Третньої імперії», «Тригрошова опера», «Матінка Кураж та її діти», «Кар'єра Артуро Уї, яку можна було спинити», «Швейк у другій світовій війні», «Кавказьке крейдяне коло», «Добра людина із Сичуані», «Допит Лукулла». Статті про театральне мистецтво, його специфіку.
Визнання та місце у світовій літературі	Більшість сюжетів брехтівського театру подібні до притч. Вони в алегоричній формі моделюють певні соціальні ситуації і мають конкретний "повчальний" ефект. Інколи їх ще називають "драмами-параболами" або "драмами-моделями". Алегоричний сюжет мобілізував інтелектуально-аналітичні здібності глядачів: потрібно було розшифрувати прихований зміст зображуваного, впізнавати в алюзіях історичні й політичні реалії сучасного життя. Такими ж самими алегоріями, або "моделями", були й персонажі брехтівських драм. Одним із художніх відкриттів "епічного театру" був "ефект очуження". Його сутність полягала в тому, що буденне явище подавалося у новому світлі й поставало як дивне, вирване зі звичного плину життя, "чуже". Це також підштовхувало глядача до аналізу того, що показувалося на кону.

Методика використання таблиці на уроках досить різноманітна. Ознайомлення з її матеріалами можливі як на етапі підготовки до сприймання літературного твору, так і на етапі узагальнення та систематизації вивченого твору чи творчості письменника загалом. Тобто в одному випадку таблиця буде наочним, в іншому – інформаційним матеріалом або ж орієнтиром учителеві у підборі мистецьких творів як емоційно-змістового доповнення уроку та для відтворення естетичного світу (смаків, уподобань, обдарувань) письменника.

Таблиця передбачає створення естетичного середовища уроку за допомогою портретів, фотопортретів письменника, його батьків, друзів, репродукції картин, якими захоплювався митець. Робота з таблицею може мати не тільки інформаційний (ознайомлювальний) чи репродуктивний (бесіда) характер, а й проблемний, дослідницький. Варто запропонувати такі завдання: 1) Дослідіть, які з рис характеру визначили долю письменника? 2) У чому ви вбачаєте взаємозалежність між характером письменника та його уподобаннями та сферою діяльності? 3) Дослідіть, які з наведених висловів (кредо), на вашу думку, найбільше відповідають характерові митця? 4) Як характеризують Брехта його літературні уподобання (улюблені письменники та твори)?

Доречними будуть також особистісно зорієнтовані запитання: 1) Які риси характеру митця вам імпонують? 2) Які риси ви хотіли сформувати в себе? 3) Що вам не подобається в характері письменника? 4) Як ви оцінюєте життєве і мистецьке кредо Брехта? 5) Чи є серед названих письменників ваш улюблений? 6) Твори яких із названих письменників вам хотілося б прочитати? 7) Яке хобі Брехта вам імпонує?

Виконання одинадцятикласниками таких завдань – важливий етап формування і розвитку загальнодидактичних і специфічних умінь та навичок, а також можливість самостійно опрацювати біографічні дані на основі спогадів, листів, інтерв'ю.

Отже, першоджерельні матеріали до вивчення життєвого шляху письменника допоможуть учням зрозуміти митця як індивідуальність, спонукатимуть до осмисленого й емоційного сприйняття творчості, сприятимуть зацікавленості людською і творчою долею Брехта, формуватимуть особистісне ставлення до його певних рис характеру, кредо, захоплень, а найголовніше, будуть першим кроком до розуміння творчості.

Література

1. Брехт Б. Театр. Пьесы. Статьи. Высказывания. 5/1. –М., 1965. -527с.
2. «Зарубіжна література. 5-11 клас», Програма для середньої загальноосвітньої школи. 5-11 клас, за ред. Д. Затонського // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2002. - №7. – С.45.
3. Фрадкин И. М. Б. Брехт. Путь и метод, М., 1965
4. Чирков О. С. Б. Брехт: Життя і творчість.-К.: Дніпро, 1981. -159с.
5. Шумахер Э. Жизнь Брехта. Пер. с нем. Научная редакция И. Фрадкина. – М.:Радуга, 1988. -352с.